

In Memoriam

Professor dr Rogier Eikeboom

Begin juni 2011 is Professor Rogier Eikeboom onverwacht overleden. Vanaf 1976 tot 1985 was hij lid van de redactieraad van Pedagogische Studiën waarin hij als specialist op het gebied van de vreemde-talendidactiek en van de Sovjetpsychologie (zoals dat toen genoemd werd) zijn bijdrage heeft geleverd.

Vanaf maart 1972 tot zijn emeritaat (augustus 1987) was Eikeboom hoogleraar Didactiek aan de Vrije Universiteit Amsterdam; vanaf 1975 had hij een persoonlijk ordinariaat dat hem in staat stelde met zijn afdeling Onderwijsleerprocessen zijn eigen weg te volgen in het onderzoek naar didactische vormgeving van onderwijsleerprocessen vanuit het perspectief van de cultuurhistorische theorie van Vygotskij.

Na zijn studie klassieke talen (1950) en psychologie (UvA, 1960) is hij eerst jarenlang docent Latijn en Grieks geweest, waarna hij in 1962 over ging naar het Pedagogisch-Didactisch instituut voor lerarenopleiding aan de RU Utrecht (docent algemene didactiek en leerpsychologie). In die tijd is hij ook begonnen aan zijn onderzoek op het gebied van de vreemde-talen didactiek, wat geleid heeft tot een geprogrammeerde Latijnse grammatica die vele generaties gymnasiasten in Nederland heeft geholpen zich het Latijn meester te maken.

In samenhang daarmee heeft hij onderzoek gedaan naar het beginonderwijs in het Latijn dat uiteindelijk naar zijn proefschrift leidde (onder supervisie van Carel van Parreren) en dat hij verdedigde aan de Universiteit van Amsterdam (1967).

In die periode is Eikeboom zijn horizon gaan verbreden vanuit de klassieke talen naar het vreemde-talenonderwijs in bredere zin en de algemene didactiek. Hij heeft meegewerkt aan het onderzoek van Jacques Carpay op het gebied van de verwerving van de Russische taal tot aan zijn benoeming als hoogleraar Didactiek aan de Vrije Universiteit, waar hij zijn eigen onderzoekprogramma kon uitwerken. Zijn oratie "*Didactiek en vreemde-taalverwerving*" (1974) geeft een schets van zijn

ideeën en plannen. Aan Eikebooms afdeling Onderwijsleerprocessen is het met name dr. Carolien Schouten-van Parreren geweest die het onderzoek naar het vreemde-talenonderwijs heeft voortgezet.

Door zijn samenwerking met van Parreren en Carpay is ook het onderzoek van Eikeboom in sterke mate geïnspireerd door de handelingspsychologie, of wat in de jaren zeventig en tachtig heette: de Sovjetpsychologie. Eikeboom zelf was sterk beïnvloed door de theorie van Gal'perin, maar hij worstelde in het begin van de jaren tachtig toch ook met het probleem dat de toepassing van die theorie voor de vreemde-talendidactiek op een aantal problemen stuitte, vanwege het feit dat het lezen van nieuwe teksten in een vreemde taal per definitie een type probleem was, waarvoor een lezer nooit volledig voorbereid kon zijn. Een volledige oriënteringsbasis was hierbij per definitie dan ook niet mogelijk. Het onderzoek naar de strategieën die een lezer kon inzetten om de oriënteringsbasis al lezende zo volledig mogelijk te krijgen, was een van de belangrijkste problemen waarvoor onderzoekers toen gesteld werden. Didactisch was dan ook de kernvraag hoe een leraar leerlingen kan helpen al lezende een volledige oriënteringsbasis op te bouwen die het mogelijk maakt om nieuwe teksten vlot en begrijpend te kunnen gaan lezen. Het onderzoek van Carolien Schouten naar het afleiden van woordbetekenissen uit contextgegevens vormde een onderdeel van het onderzoek in dit onderzoeksprogramma.

Na Eikebooms emeritaat (1987) zijn de medewerkers van de afdeling Onderwijsleerprocessen opgegaan in een andere Onderwijskunde-afdeling van de Faculteit Psychologische en Pedagogische wetenschappen (FPP) aan de VU. Geleidelijk aan is sindsdien met het verdwijnen van de taalonderzoekers Carpay en Schouten-van Parreren, ook het onderwerp van het vreemde-talenonderwijs uit het onderwijswetenschappelijk onderzoeksprogramma van deze faculteit verdwenen.

Rogier Eikeboom, echter, heeft het daarbij niet gelaten. Zijn inzet voor de ontwikkeling van de Didactiek als wetenschap heeft zich altijd gekenmerkt door twee ambities: de theorie moest scherp en ondubbelzinnig geformuleerd worden én de alledaagse praktijk moest door die theorie verbeterd kunnen worden. In dit laatste is Eikeboom altijd leraar gebleven, met een groot engagement voor praktijkverbetering op het gebied van het vreemde-talenonderwijs. Juist na zijn emeritaat heeft Eikeboom onvermoeibaar verder gewerkt om vanuit zijn inzicht in de didactiek van het vreemde-talenonderwijs een strategie te ontwikkelen die een significante vernieuwing zou zijn voor het leren lezen van teksten in een vreemde taal. Zijn fervente ambitie was het brede publiek de mogelijkheid te doen krijgen om kennis te maken met grote werken uit de wereldliteratuur in de oorspronkelijke taal, zonder dat dit eerst jaren studie van grammatica en woordenschat vergde. Het leren van nieuwe grammaticale regels of woorden moet in deze visie dus niet gestuurd worden vanuit een abstracte grammatica of thesaurus, maar vanuit de specifieke behoeften daaraan die tijdens het lezen van een tekst ontstaan. De hulp die de lezer daarbij nodig heeft is volgens Eikebooms theorie grotendeels in een boek + CD samen te vatten, waarin de tekst schriftelijk (en vaak ook mondeling) gepresenteerd werd en vervolgens via een woord-woord vertaling naar een literaire vertaling geleid werd in hedendaagse taal, voor de lezer bevattelijk. Vanuit dit principe heeft Eikeboom een indrukwekkende reeks literaire werken toegankelijk kunnen maken voor geïnteresseerde lezers (Homerus, Sophocles, Dante, Puškin, Pessoa, het Marcus-evangelie en nog veel meer). Onder de door hem opgerichte stichting “Panta Menei” (“Alles blijft”; zie <http://www.pantamenei.nl>) heeft hij vele deskundigen uit de verschillende taalgebieden weten te inspireren om mee te werken aan de uitgave van literaire werken volgens zijn didactische visie. Tot het eind van zijn leven is hij ook leraar gebleven en onderwijs blijven geven (in het kader van HOVO – Hoger Onderwijs voor Ouderen – aan de VU) om zijn wetenschappelijk gefundeerde didactiek voor de praktijk ten nutte te maken, in het bijzon-

der voor het leren lezen van literaire teksten in de oorspronkelijke taal.

Rogier Eikeboom was een uitzonderlijke man, misschien niet altijd door iedereen op zijn waarde geschat. Naar huidige maatstaven is zijn wetenschappelijke “output” in termen van artikelen niet bijzonder groot, maar des te groter is zijn betekenis voor de praktische didactiek van het vreemde-talenonderwijs, door zijn demonstratie dat abstracte wetenschap inderdaad concreet kan bijdragen aan praktijkvernieuwing en de behoeften aan nieuwe handelingsmogelijkheden bij een breed publiek kan helpen voeden. Preciezer onderzoek naar zijn strategie voor brede toepassing in het onderwijs is zeker nodig en het laat zich vermoeden dat Eikeboom dat ook zeker aangemoedigd zou hebben. Of daar in het geweld van de huidige ruilwaarde-economie ook werkelijk geld voor komt, valt momenteel te betwijfelen. Het kennis leren maken met literaire schoonheid staat niet hoog op de onderwijsagenda. Het onderwijs in het Latijn en Grieks, en literatuur per se, dreigt daardoor steeds meer verschaald te worden. In het Ten geleide van Eikebooms geprogrammeerde Latijnse grammatica schreef Langeveld destijds (1971) dat het verheugend was dat er eindelijk vernieuwing zichtbaar werd van deze “oude en bedreigde loot aan onze onderwijsstam”. Helaas is de situatie dertig jaar later niet veel beter. Aan Rogier Eikeboom heeft dat beslist niet gelegen.

*Bert van Oers
Afdeling Onderwijspedagogiek
& Opvoedingsfilosofie,
Vrije Universiteit Amsterdam
Augustus 2011*